

פרשת אמור תשפ"ו פסח שני יום חידוש תורה שבעל פה

הנהגת תורה שבעל פה

הערב חל פסח שני, במהות פסח שני מבאר האור גדליה (מועדים, עמוד 150):

בפסח שני מתחילים לספור השבוע החמישית בספירה, ימי הספירה הוא זמן לתיקון המדות, שבוע ראשונה לתקן מדת החסד, לתקן האהבה שיהיה כראוי, אהבה ה' יתברך ואהבת חברים. שבוע שניה מדת גבורה, לתקן מדת היראה. וכן כל השבועות (מדת היראה מתנדת למדת החסד, כל אחת פועלת באופן שונה. מדת התפארת ממזגת ביניהם. מעליהם נמצאות מדות הנצח וההוד). בפסח שני מתחילים בתקון מדת הוד, ולהבין על פי פשוט מה הוא המדה של הוד והשייכות לפסח שני. כי ידוע כי משה רבינו עליו השלום הוא נצח, ואהרן הכהן הוא מדת הוד, כי הוד נקרא העבודה של האדם, מה שהאדם מוסיף על ידי העמל והיגיעה שלו, זה הוא ההוד של האדם. ואהרן הכהן שהוא עמוד העבודה הוא נגד מדת הוד, ותורה גם כן נקראת עבודה, וכמו שאיתא בספרי, "ולעבדו בכל לבבכם" (דברים יא, יג), איזה עבודה שבלב, זו תורה". וחלק העבודה בתורה שנעשה על ידי העמל והיגיעה של האדם היא תורה שבעל פה.

ואלו האנשים אשר היו זכאים באמת (ורצו לקבל הזדמנות שנייה להקריב את הפסח, למרות שהיו טמאים בזמן ההקדשה), וזכו להוריד הפרשה של פסח שני משמים, היו הראשונים שהורידו פרשה בתורה, וזהו עניין של תורה שבעל פה, שעל ידי העמל והיגיעה שלו הוא מוסיף חלק בתורה, ואף שהיה פרשה בתורה שבכתב, אבל אופן נתינתה הייתה בבחינת תורה שבעל פה, שעל ידי עבודת האדם נתחדש פרשה זו, ולכן הוא בתחילת ספירת הוד, כי עניין תורה שבעל פה שייך לספירת הוד כאשר אמרנו, ובל"ג בעומר שהוא הלולא דרבי שמעון בר יוחאי ואז הוא ספירת הוד שבהוד, כי רבי שמעון בר יוחאי הוא תלמידו של רבי עקיבא, ורבי עקיבא הוא יסוד תורה שבעל פה. כדאיתא כולהו סתימא אליבא דרבי עקיבא, ולכן בהוד שבהוד הוא הלולא דרבי שמעון בר יוחאי, יסוד של התגלות תורה שבעל פה.

הקב"ה נתן לבני ישראל את הכוח לקבוע בדברי התורה, להנהיג את הבריאה על פי דעתם בתורה. הנפש החיים (א, ט) מבאר:

"לססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי" (שיר השירים א, ט). רוצה לומר כמו בסוסי פרעה שהיה היפך מנהגו של עולם שהרוכב מנהיג לסוס. ובפרעה וחילו הסוס מנהיג את הרוכב כמו שאמרנו רז"ל. כן דמיתך והמשלתך רעיתי על זה האופן ממש. שאף שאני רוכב ערבות. עם כל זה כביכול את מנהיג אותי על ידי מעשיך. שענין התחברותי כביכול להעולמות הוא רק כפי ענין התעוררות מעשיך לאן נוטים.

עם ישראל קובעים את סדר הבריאה, קובעים את ההלכה בכל סוגיא וסוגיא בהלכה.

ספק דאורייתא לחומרא

יש בזה חידוש דין גדול מאד להלכה, להלכה ספק דאורייתא לחומרא, וספק דרבנן לקולא. ומעתה, כשהתעורר ספק באחת ממצוות התורה, זהו ספק דאורייתא ומחמירים אף שיתכן שבדור הקודם כשהייתה ההלכה ברורה, הקלו! ואף יתכן להיפך, כיון שהספק הוא דרבנן, מקלים, ובדור הקודם החמירו. דוגמא לדבר, בדור האחרון התעוררה מחלוקת גדולה מהו שיעור רביעית, בין רבי חיים נאה לחזון איש. הנידון כבר החל בזמן הנודע ביהודה והחת"ם סופר, אך המחלוקת קרויה, מחלוקת רבי חיים נאה והחזון איש. היינו בהבדלה אצל רבי משה חבורני, הוא הבדיל על הגביע של החפץ חיים, אותו קיבל במתנה מחתנו רבי הלל זקס שהיה נכדו של החפץ חיים. הנכד, לא הבדיל על הגביע של סבו החפץ חיים, כיון שלא היה בו שיעור חזון איש! החפץ חיים הקל בעניין זה, אך בעולם הישיבות התקבל להחמיר כמו החזון איש, אף שודאי שבדורות הקודמים הייתה ההנהגה ברורה בעניין זה, יתכן לחומרא ויתכן לקולא.

נתבונן, מי שנוהג לקולא בעניין זה, פועל כנגד ההלכה? ודאי שלא! אולם רצון ה' שנחמיר בזה, דהרי ההלכה הייתה ברורה בעניין זה בימי התנאים ולאחריהם, הקב"ה גרם שההלכה תשתכח ויחלקו בזה גדולי האחרונים, ולהלכה ספק דאורייתא לחומרא. יש להוסיף טעם נוסף, נקדים בסיפור. רבי הלל זקס היה מברך על אתרוגים רבים בסוכות, שאלה אותו אמו, לאבי החפץ חיים היה רק אתרוג אחד, מדוע יש לך כל כך הרבה אתרוגים? השיב לו רבי הלל, לחפץ חיים היה גם חליפה אחת, לי יש כמה וכמה. כפי הנהגתי בענייני העולם הזה, עלי לנהוג בענייני המצוות. אם יש לי כמה חליפות, ראוי שיהיו לי כמה וכמה אתרוגים. ובדרך זו, בדורנו איננו מצטמצמים בענייני העולם הזה, גם בענייני המצוות, ראוי להחמיר כשיעור חזון איש.

משה רבינו מסר עיקרי התורה

יש להוסיף בזה. האור החיים (ויקרא יג, לז) מבאר:

וראיתי ליישב מאמרי רז"ל שאמרו (ויקרא רבה כב, א) שלא היה דבר שלא נמסר למשה בסיני, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, ואמרו במקום אחר (במדבר רבה יט, ו) כי רבי עקיבא היה דורש מה שלא ידע משה כאומרו הדברים עשיתם אעשה לא נאמר וכו' יעויין שם דבריהם, וכן כמה מאמרים שדומים לזה. ונראה כי ישוב המאמרים הוא. כי הן אמת שכל דבר תורה נאמר למשה ואין חכם יכול לדעת יותר ממה שידע משה, והגם שתצרך כל דורות ישראל מיום מתן תורה עד שתמלא הארץ דעה אין חידוש שלא ידעו משה, אבל ההפרש הוא כי משה נתן לו ה' תורה שבכתב ותורה שבעל פה, והנה האדון ב בחכמתו יתברך רשם בתורה שבכתב כל תורה שבעל פה שאמר למשה, אבל לא הודיע למשה כל מה שנתן לו בעל פה היכן הוא רמוז בתורה שבכתב וזו היא עבודת בני ישראל עמלי תורה ללבש ההלכות שנאמרו למשה בסיני והסודות והדרשות כלן יתנו להם מקום בתורה שבכתב, ולזה תמצא באו התנאים וחברו תורת כהנים וספרי וכו' וכל דרושתם בכתובים אינם אלא על פי ההלכות והלישם בתורת ה' תמימה שבכתב, ואחריהם ועד היום זו היא עבודת הקודש בני תורה לדייק המקראות וליישבם על פי המאמרים שהם תורה שבעל פה, וזו היא עבודת התורה הנקראת ארץ החיים, וענין זה לא נמסר למשה כולו לדעת כל תורה שבעל פה היכן היא כולה רמוזה בתורה שבכתב, ולזה אמרו רז"ל שדרש רבי עקיבא דרשות שלא ידעם משה, אין הכוונה שלא ידע משה עקרון של דברים הלא ממנו הכל אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, אלא שלא ידע סמיכתם ודיוקם היכן רמוזים בתורה, וזה לך האות מה שלפנינו שדרש הלל מהכתוב ההלכה שנאמרה למשה בעל פה ולא גילה ה' למשה עיקרה בכתוב ובא הלל ודרשה, ודברים אלו נכונים הם.

משה רבינו מסר את דיני התורה, כיצד לומדים כל הלכה והלכה מתוך התורה נמסר בידי תורה שבעל פה. התגים הם הכתרים שבאותיות, רבי עקיבא חידש כיצד לומדים הלכות מכל תג ותג שבתורה. כיצד לומדים דברי תורה שלא מתוך הכתב, מהתג שנמצא שמעל הכתב. תלמידו הוא רבי שמעון בר יוחאי, שהנחיל לעם ישראל את תורת הקבלה.

איתא בגמרא ביבמות (דף סב:): "אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה". חז"ל גזרו שיש להתאבל בימי ספירת העומר על פטירת תלמידי רבי עקיבא. אבלות זו אינה מעיקרה של הספירה. בספירת העומר ספרו מיציאת מצרים עד למתן תורה. ממ"ט שערי טומאה בגלות מצרים, עד שהתעלו במתן תורה לדרגת פסקה זוהמתן כאדם הראשון קודם החטא (שבת דף קמז). בימים אלו זכו להתקרב לקב"ה. עברו קרוב לאלף וארבע מאות שנים, ובאותם הימים מתו תלמידי רבי עקיבא. על כך קבעו אבלות לדורי דורות. מנהג ישראל לעשות הלולא ביום פטירת צדיקים, יום זה הוא יום דין עבורם, צדיקים זוכים להתעלות בדרגה ביום זה, על כך אנו שמחים. אולם בפטירת תלמידי רבי עקיבא קבעו אבלות לדורות, אסרו להתחתן בימים אלו. יש להבין מדוע.

ימי כבוד התורה

ומבואר, ודאי שאיננו אכלים על פטירת תלמידי רבי עקיבא, ואיננו שמחים ורוקדים בפטירת רבי שמעון בר יוחאי. מבאר רבי משה שפירא (אורי וישעי ויקרא, עמוד 638). ידועה תשובת החת"ס (שו"ת יורה דעה, רלג) על המנהג לעלות למירון בל"ג בעומר, "מכל מקום לעשותו יום שמחה והדלקה ובמקום ידוע דוקא, שיהיה תל תלפיות שהכל נפנים לשם לא ידעתי אם רשאים לעשות כן... על כן הואיל ובעונותינו הרבים עדיין לא הגיע עד עתה זמן בנינו (של בית המקדש), על כן היה זאת (שעולים למירון ולא לירושלים) כדי שלא יתישב ירושלים ביתר עז, כי לא זכינו לכך". ישנו נידון הלכתי אם אפשר לעלות למירון בל"ג בעומר.

דאי שרבים מאלו העולים אינם מבינים את עומק תורת הסוד שניתנה ביום זה, אין להם מה לשמוח על ריבוי התורה. מסופר על ראש ישיבה שראה את אחד מתלמידי הישיבה, שלא היה ידוע בשקידתו המרובה... רוקד בהתלהבות רבה בשמחת התורה. קרא לו הצידה ואמר, לפי ערך לימוד התורה שלך, כבר רקדת יותר מדאי... היה זה רמז עבה שעליו להגביר את שקידתו בתורה, שיהיה ראוי לרקוד ולפזז ולכבודה. על אלו שאינם מבינים את עומק התורה נאמר בגמרא (ברכות דף ו:), "אגרא דפרקא, ריהטא". וברשי: "עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר למוד". יום ל"ג בעומר הוא יום כבוד התורה, היום שמכבדים את התורה שבעל פה שגילה רבי שמעון בר יוחאי ביום זה. לכך מתו תלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה בימים אלו. התלמידים לא ביזו אחד את השני, הם לא העריכו זה את זה. ולכך מתו בימים בהם צריך להעריך את התורה.

רבי הלל זקס היה אומר, חלילה לומר שתלמידי רבי עקיבא שאמר (ירושלמי נדרים ט, ד), "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), רבי עקיבה אומר זהו כלל גדול בתורה". יזלזלו זה בזה. הם כיבדו אחד את השני, אולם לא העריכו זה את זה. כשהאחד אמר לחברו סברא טובה, כולם פרגנו לו. אולם פרגון זה שהוא כבוד גדול, אינו ההערכה. האומר סברא אינו מצפה לפרגון, הוא מצפה שיחדדו את דבריו. כשמפרגנים במקום להתווכח בלימוד, ולחדד את הדברים, זהו הביזיון הגדול ביותר. כשאדם מעריך את חברו, וחברו אומר דבר טעות, הוא מתאמץ בכל כוחו להעמיד את חברו על טעותו. אולם אם הוא שומע את הדברים ומפרגן, אינו תאמץ להעמיד את הדברים על דיוקם, הרי שאינו מעריך את חברו. עלינו ללמוד מכך לימינו, ימים בהם כבוד התורה מחולל בחוצות, רבים אינם מכירים בערך לימוד התורה, ובתוך מחנה בני התורה, מרבים לדבר על ערך התורה, על היותה מגנא ומצלא. שהיא חיינו ואורך ימינו. ובפרט בימי ספירת העומר, בהם אנו סופרים כמה ימים עברו

מקרבן העומר, אנו פועלים להתעלות מקרבן העומר שהוא משעורים - מאכל בהמה, אל שתי הלחם הבאים מחיטים - מאכל אדם. מעלים את הבריאה מדרגה לדרגה.

דורו של רבי עקיבא

עוד יש לבאר בהקדם מצב דורו של רבי עקיבא. כיצד נעשה העולם שמם מתורה, וכי לא היו רבבות תנאים אדירי תורה בדורו, הרי חמשה תלמידים חדשים הצילו את העולם שאינו שמם מתורה. היכן כל התנאים שבאותו הדור, הלא רבי עקיבא הוא תלמידם של רבי אליעזר ורבי יהושע שהעמידו תלמידים רבים נוספים, והיכן הם? ואף רבי אליעזר ורבי יהושע היו תלמידי רבי יוחנן בן זכאי שהוא ראש ישיבת יבנה וחכמיה, והיכן כל תלמידיו?

יש להוסיף ולהקשות. שמעון הצדיק הוא תלמידם של אנשי כנסת הגדולה שבהם היו נביאים, חגי זכריה ומלאכי. תלמידו היה אנטיגנוס איש סוכו, לאחריו החלה תקופת הזוגות, אלף שנה אחרי מתן תורה שבה למדו תורה כנתינתה מסיני. הזוג הראשון היו יוסי בן יעזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים, עליהם אומרת המשנה בסוטה (דף מז.): "משמת יוסי בן יעזר איש צרדה ויוסי בן יהודה איש ירושלים - בטלו האשכולות", ובגמרא "מאי אשכולות? אמר רב יהודה אמר שמואל: איש שהכל בו". בדור שלאחריהם היו יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי, בזמנם שלטה בארץ מלכות יון, בזמנם החלו המתיוונים. הזוג השלישי היו יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח. הזוג הרביעי היו שמעיה ואבטליון, עד ימיהם לא היו מחלוקות מלבד אם מותר לסמוך על הקרבן ביום טוב (חגיגה דף טז.). הזוג החמישי היו הלל ושמאי, בזמנם נשתכחה תורה, והחלו המחלוקות.

על זמנם איתא בגמרא בסוכה (דף כח:):

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. שמונים תלמידים היו להלל הזקן שלשים מהן ראויין שתשרה שכינה עליהן כמשה רבינו אלא שאין דורן ראוי לכך (אף שהיו אלף ומאתיים שנה לאחר פטירת משה רבינו, כבר לא שרתה נבואה, אך ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו!). שלשים מהן ראויין לעבר שנה (דרגתם כיהושע בן נון תלמידו של משה רבינו), ועשרים בינונים. גדול שבכולם יונתן בן עוזיאל (את דבריו לומדים בתרגום יונתן בן עוזיאל על פרשת שבוע! אנו לומדים את דברי הלל הזקן בכל שבוע, ולא את כל דברי הנביאים שקדמו לו אלף שנה!) קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי (הוא זכה להמשיך את הלל הזקן).

אמרנו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, תלמוד, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזרות שוות, תקופות וגמטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן - היות דאביי ורבא (ואף שאפילו המשנה לא נכתבה וכיצד ידעו את הויות אביי ורבא? הרי שידעו את כל השקלא וטריא בגמרא, אומנתו של רבי כותב המשנה הייתה מה לכתוב ובעיקר מה לא לכתוב. בזמנם אל הוצרכו לכל השקלא וטריא, לכך כתב רבי רק את עיקרי הדברים וההלכות בששה סדרי משנה. אביי ורבא כתבו וסידרו את כל הסברות מדורות שקדמו להם). לקיים מה שנאמר (משלי ח, כא) "להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא". וכי מאחר שקטן שבכולן כך, גדול שבכולן על אחת כמה וכמה. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל, בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף.

הנה, גדול הדור בזמן החורבן הוא רבן יוחנן בן זכאי, יתכן שרבים מתלמידי הלל הזקן מתו, אך ודאי שחלקם היו בחיים, מדוע הוא שהנהיג? מכאן היה מוכיח מרן הרב שטיינמן זצ"ל שמנהיג הדור אינו צריך להיות גדול הדור, מנהיג הדור הוא מי שהשגחה העליונה הועידה אותו להיות מנהיגו של דור; ומכל מקום למדים אנו שהיו להלל תלמידים רבים שהעמידו תורה, וכן לשמאי, וכיצד יתכן שחרב העולם מתורה, ואילו חמשת תלמידי רבי עקיבא החדשים מהדרום הצילו את המצב והחזירו את העולם לקדמותו?

עוד יש להבין, בזמן החורבן היה רבי עקיבא בן ארבעים ושמונה, ויש אומרים בן שישים ושמונה. הרי שבזמן החורבן היה רבי עקיבא לאחר ארבעים שנות "עם הארץ" וכבר הוא תלמיד חכם, ויתכן אף מגדולי הדור עם עשרים וארבע אלף תלמידים! רבי עקיבא הוא תלמידו של רבי אליעזר שהיה מחמשת תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי. ומעתה, כיצד בזמן פטירת תלמידי רבי עקיבא היה העולם שמם מתורה, הרי היו תלמידי הלל הזקן, תלמידי שמונים תלמידי הלל הזקן, תלמידי ישיבותיהם של חמשת תלמידי רבן יוחנן בן זכאי. העולם עמד על תורתו! עולם כזה "שמם מתורה", היתכן?!

רבי עקיבא פועל להביא את הגאולה

נקדים במעלתו של רבי עקיבא. איתא באבות דרבי נתן (יב) על רבי עקיבא: "בן ארבעים שנה הלך לו לבית הספר. בן ארבעים שנה למד את הכל וארבעים שנה למד את ישראל. נמצאו לו י"ב אלף זוגות של תלמידים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות יושבים ושונים מאנטפטרס ולפנים". יש אומרים שהייתה פטירת תלמידי רבי עקיבא קודם החורבן. וראיה לדבר, רבי עקיבא החל ללמוד תורה בהיותו בן ארבעים, אז נישאה לו רחל בת כלבא שבוע. "הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות. אמר ליה, רבי למדני תורה. אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח. כתב לו אלף בית ולמדה. אלף תיו ולמדה. תורת כהנים ולמדה. היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כולה" (אבות דרבי נתן ו, ב). רחל אשתו מסרה נפשה וחיייתה בעניות עשרים וארבע שנים, כיון שאביה הדירה מנכסיו על שנישאה לו. באותם השנים היא עבדה לפרנסתה, "חצי שכרה אוכלת ושותה, וחצי שכרה משגרת לרבי עקיבא שהיה למד תורה מפי רבי אליעזר ורבי יהושע" (אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסחא א פרק ח).

בהיותו רבי עקיבא בן שישים וארבע איתא בגמרא בנדרים (דף נ.) שהיו לו עשרים וארבע אלף תלמידים, בראות חמיו כלבא שבוע את גדלותו בתורה, נתן לו מרכושו. והרי בתחילת המצור על ירושלים שהיה לכל היותר ארבע שנים מאוחר יותר, שרפו את כל רכושו (גיטין דף נו.), ולכאורה תמה עשירותו. הרי שהזמן בו היו לרבי עקיבא עשרים וארבע אלף תלמידים הוא קודם החורבן.

רבי עקיבא למד עמהם תלי תילים של הלכות בכל קוצו של יוד מכתרי האותיות שבתורה, הוא למד עמם את הכוח שמעל ומעבר לתורה המצויה בדינו, וזו תורה שלעתיד לבוא. בכוח זה חפץ רבי עקיבא להביא את הגאולה, ומכיון שלא נהגו כבוד זה בזה, מתו כולם בין פסח לעצרת, ולא עמדה לנו זכות זו להמשך קיומו של הבית השני, וחרב הבית בהיות רבי עקיבא בן שישים ושמונה. הרי שחפץ רבי עקיבא להביא את הגאולה בכוח התורה שלעתיד לבוא, לפיכך במוותם היה העולם שמם מתורה.

יש אומרים שהיה זה אחר החורבן. רבי עקיבא עמל להביא את הגאולה בכוח התורה, ומשלא זכו ומתו כולם, עמל להביא את הגאולה בכוח המלחמה. העמיד את בר כוזיבא להילחם ברומאים. שנתיים וחצי הצליחו במרדם, ומשהרגו את רבי אלעזר המודעי, נפלה ביתר ונהרג בר כוזיבא. ואף רבי עקיבא עצמו נהרג כאחד מעשרה הרוגי מלכות. למדנו, רבי עקיבא עמל בכל דרך אפשרית להביא את הגאולה.

מעתיקי השמועה

ומעתה, אכן העולם היה מלא בתורת שאר התנאים, אך תורתו של רבי עקיבא מנחיל תורה שבעל פה, אינה. אמנם עצם הדבר תמוה. הלא לא היה בהם פגם של חוסר כבוד לרבים, ומדוע נענשו התלמידים ועמם הדור כולו? למדים אנו שמרום דרגתם דקדקו עמם כחוט השערה, ולכך אף על דבר קל שכזה תבעו מהם, ומכך הרי לנו כמה גדולים היו. כך מקדים הרמב"ם לספרו היד החזקה שהיו ארבעים דורות של מעתיקי השמועה ממש רבינו ועד רב אשי, ואף שכל אותם דורות היו חכמים רבים, אינם נמנים בין מעתיקי השמועה, כי מעתיק השמועה יש אחד בכל דור ודור. וכך מצינו בזמן משה רבינו שנדב ואביהוא היו גדולים הימנו ולכן "ונקדש בכבודי" שבהקמת המשכן היה בהם, אך כשפסקו הלכה מדברי עצמם, חשוב הדבר שהורו הלכה בפני רבן, כי מעתיק התורה שבכל דור ודור יש רק אחד. ולכך כשמתו תלמידי רבי עקיבא חסרה תורת מעתיק השמועה והעולם שמם מתורה, עד שהלך רבי עקיבא אל רבותינו שבדרום ולמד עמם תורה, וקמה ונצבה תורת רבי עקיבא בעולם.

כך אנו רואים בימינו, מנהיג הדור הוא מרן רבי דב לנדו שליט"א. ההנהגה נקבעת משמים, אין בחירות למנהיג. הוא ידוע בבקיאותו העצומה, רבי חיים קנייבסקי ישב עמו ללבן את הסוגיות לפני שהוציא את ספריו. אין לנו הסבר מדוע רק עתה הוא החל להנהיג ולא קודם לכן, מדוע לפניו הנהיגו רבי חיים קנייבסקי ורבי גרשון אדלשטיין. בכל דור ודור הקב"ה קובע מי יהיו מנהיגי הדור, מעתיקי השמועה לדורות הבאים. בכל דור יש את המנהיג המותאם לדור שלו, הפועל בדרכו הוא. ומה שהוא עושה עתה, לא היה מתאים בדור הקודם, ולא יתאים בדור הבא.

טעמי המצוות מלשון טעם

רבי עקיבא נתן לעם ישראל את סודות התורה. לימד תילי תילים של הלכות שמשה רבינו לא יכל ללמדם (מנחות דף כט.). רש"י בשיר השירים (א, ב) מבאר את הפסוק "ישקני מנשיקות פיהו":

זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז... ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים, ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע, ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם, לבאר להם סוד טעמיה ומסתור צפונותיה, ומחלים פניו לקיים דברו, וזהו "ישקני מנשיקות פיהו".

אנו מבקשים להגיע לאהבה הגדולה שהייתה במעמד הר סיני, שעם ישראל הגיעו למצב בו ראו "אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו" (שמות ד, לד), ראו שהקב"ה בעל הכוחות כולם, אין עוד מלבדו. ועל כך אנו מתפללים בקדושת מוסף: "והוא ישמיענו ברחמיו שנית לעיני כל חי", אנו מבקשים לראות שנית במעמד הר סיני, ואף בגילוי סתרי התורה שנתגלו לרבי עקיבא וחבריו.

מבאר הבית הלוי (שמות יג, ח):

ובזה נוכל לבאר דברי המדרש רבה ריש חוקת (יט, ו) וזה לשונו: כתיב (תהלים עה, ג) "כי אקח מועד אני מישרים אשפוט", וכתיב (זכריה יד, ו) "והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון" יקפאון כתיב, דברים המכוסין מכם בעולם הזה, עתידים להיות צופים לעולם הבא, כהדין סמיא דצפי (כמו עוור שרואה) דכתיב (ישעיה מב, טז) "והולכתי עורים בדרך לא ידעו" עד כאן לשון המדרש. ומבאר מדבריו דדורש דלעתיד לבא יתגלו טעמים של פרה אדומה וכל החוקים שבתורה, ולכאורה דרשה זו רחוקה היא הרבה מן פירושו הפשוט של הפסוק דהך "והולכתי עורים בדרך לא ידעו" קאי על יציאתן מן הגלות, וילכו בדרך לא ידעו עד עתה מאותה הדרך, וחכמינו ז"ל דרשוהו על טעמי המצות של פרה ושאר חוקים. ולפי הנתבאר לעיל יבואר היטב והפשט הפשוט וגם הדרש הכל אחד ואל מקום אחד יסוב.

דכבר נתבאר דהמצוה איננה בשביל הטעם הנודע לנו, ואם כן נתבונן אם היה נתינת התורה קודם גלות מצרים הרי גם אז היה המצוה לאכול בליל ט"ו בניסן מצה ומרור ובודאי דאז היו נחשבים מצות אלו לחוקה גמורה, כמו שארי החוקים ממש כמו פרה אדומה בלא שום מבוא בשכל להבין בה קצת טעם למה ירמזון דברים הללו. ורק עתה שראינו בעינינו התועלת והפעולה שיצאה לנו מן מצות הללו, ורואין אנו אשר באותו עת ממש של המצוה

וזכינו להיגאל, וגם כל פרטים שהיה במצרים, ופרטי וסדר הגאולה הם ממש מכוונים להפרטים שיש בהמצוות, אזי מן הפעולה שיצאה לנו יש מבוא קצת להתבונן ולחקור מן המאוחר אל המוקדם ולידע קצת מן סודה של המצוה.

וכמו דקצת מן הקצת כתבו המקובלים בכתבי קודש שלהם ענייני מצות אלו ורמיזותיהם ונתגלה רק קצת, וכולה גם עתה נשאר נעלם מעין כל חי, ושאר המצות שלא הגיע עדיין הזמן שיהיה פעולתם נגלית ונראית בזה העולם ושמורים הם דאז יתגלה לעין כל וכמאמר הכתוב (יחזקאל לח, כג) "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני עמים רבים", לעתיד נשארים חוקים בלא שום מבוא לידע ולהתבונן בהם וכמו פרה אדומה וכדומה, אבל לעתיד לבוא כשתהיה הגאולה העתידה וכל הישועות ונחמות לישראל והכל יהיה בזכות כל התורה והמצוה ויתבער כוח הטומאה והרע מישראל וכמאמר הכתוב (יחזקאל לו, כה) "וזרקתי עליכם מים טהורים". וכן יבוער הטומאה מכל העולם בכללו וכמאמר הכתוב (זכריה יג, ב) "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ".

וכל פרטי הגאולה העתידה, הן החירות מן שיעבוד גלות, והן החירות מן היצר הרע, ויהיו כל פרטי הגאולה מכוונים כמו פרטי המצות והחוקים, דהכל יהיה בזכות האמונה והמצות. אזי יבינו מן המאוחר אל המוקדם, ויבינו סודה של פרה ושאר החוקים והמצות שבתורה, וזהו שדרשו "והולכתי עורים בדרך לא ידעו", שיתגלו טעמי המצות ושל פרה, דודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו דקאי על אופני סידורים ופרטים של הגאולה, והליכתן מן הגלות שיהיה באופן שלא ידעו ולא עלה על לבם, דכמו דאין לנו מבוא ונעלם מכל טעמי החוקים ופרטיהם, כמו כן נעלם עתה סדרי הגאולה.

ורק דעל ידי שיראו פרטי ואופני גאולתן שלא ידעו מהם עד עתה, ממילא ידעו גם כן ענייני החוקים שבפרה והמצוות שבכל התורה כולה וכמו שנתבאר. ונקטו דרשנים על פרה, דפרה רומזת על גאולה העתידה, וכמו דאיתא בילקוט פרשת חוקת (תשנ"ט) "פרה" זו מצרים, "אדומה" זו בבל כו', "ושחט אותה לפניו", "כי זבח לה" בבצרה" (ישעיהו לד, ו). הרי דרומזת על הגאולה השלימה מכל השיעבודים שהיו בעולם ושפיר דרשו דלעתיד לבוא יהיו נגלים טעמים שלה וסודיה.

הקב"ה ברא את העולם והסתכל במצוות התורה. בתורה יש מצווה לאכול מרור, ולכך מיררו את חייהם במצרים. בתורה הצטוו על קרבן פסח, ובזכות מצוה זו ניצלו מגלות מצרים. כך בכל התורה כולה. טעמי המצוות היינו מלשון טעם. ביארו לנו חכמינו את טעמי המצוות שנרגיש טעם בעשייתן, אך אין זה פירושם האמיתי, ויתבאר לנו רק בגאולה העתידה איך כל מצווה הביאה לגאולה, וזהו עיקר טעמה של המצווה. ודוגמא לדבר, איננו שומרים שבת כיון שהקב"ה ברא את העולם בששה ימים ונח ביום השביעי; הקב"ה נח ביום השביעי כיון דאסתכל באורייתא וראה שכתוב בה לנוח ביום השביעי, ולכך ברא עלמא בששה ימים. וכך, התורה אינה מצווה "לא תגנוב" כדי שלא יגנובו, אם רצון ה' שלא יהיה מושג של גניבה היה עליו לא לתת טבע כזה באדם, אם יש לאדם טעם בגניבה, "מים גנובים ימתקו" (משלי ט, יז), האדם מרגיש שהדשא של השני ירוק יותר, הרי שהקב"ה רוצה שהאדם יעמוד על מדותיו ויתקנם, יעבוד על עצמו שלא לגנוב.

טעמי המצוות התגלו בדורו של רבי עקיבא, הדור שהיה עתיד להביא את הגאולה. בדורם היה שפע דעת אלוקית כמו במעמד הר סיני. תפקידם היה להתעלות לחמישים שערי קדושה, כההכנה למתן תורה שהייתה ביציאת מצרים, שיצאו מארבעים ותשע שערי טומאה, אל הקדושה הגדולה ביותר. וכפי שביציאת מצרים התגלה שעל ידי קרבן פסח, מתרחקים מעבודה זרה, כך בגאולה העתידה תתגלה כוחה של פרה אדומה בבריאה, איך היא יכולה לקרב את האדם לקב"ה. וכך בדורו של רבי עקיבא, תפקיד תלמידיו היה לקרב את הגאולה על ידי מצוות התורה. אולם כשלא נהגו ככזה, התברר שלא היו ראויים להביא את הגאולה, אינם יכולים להגיע לתכלית בריאתם. אדם שאינו יכול לעשות את תפקידו, אינו נענש, הוא מת כיון שאין לו זכות קיום בבריאה. לכך מתו תלמידי רבי עקיבא והיה העולם שמם מתורת אלו שעתידיים להביא את הבריאה לתקונה. עד שהלך רבי עקיבא לרבותינו שבדורות והעמיד תלמידים חדשים, שמהם כל תורת אלפיים שנות גלות, שבזכותם בסופם נזכה לגאולה השלמה במהרה בימינו.